

ФУНКЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

Володимир Йосипович ПАШИНСЬКИЙ,

*докт. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Як засвідчує сучасний історичний досвід України, інститути громадянського суспільства, громадянське суспільство загалом відіграють важливу роль не тільки в побудові незалежної, демократичної і правової української держави, а також в забезпеченні її оборони. В умовах російської військової агресії, коли під загрозою перебуває саме існування української нації та її національної держави, ключові природні права українського народу та саме його існування, коли держава виявилася не готовою до виконання функції оборони, громадянське суспільство об'єднане єдиним завданням захисту своєї Батьківщини, виступає одним із вирішальних чинників забезпечення оборони української держави [1, с.277; 2, с.71-76].

Згідно з Конституцією України (ст. 17) захист суверенітету і територіальної цілісності України є не тільки найважливішою функцією держави, а й справою всього Українського народу [3], тобто громадянського суспільства, яке, на нашу думку, виступає одним із суб'єктів адміністративно-правового забезпечення оборони держави.

До збройної агресії проти нашої держави роль громадянського суспільства в забезпеченні оборони держави розглядали як одного із суб'єктів демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією (сектором безпеки і оборони), що й було закріплено в законодавстві [4].

Водночас громадянське суспільство як суб'єкт адміністративно-правового забезпечення оборони держави виконує й інші функції, крім функції контролю. Законом України «Про національну безпеку України» (ст. 12) до складу сектору безпеки і оборони разом із силами безпеки, силами оборони, оборонно-промисловим комплексом включені громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Тобто законодавець визначає громадянське суспільство, а саме громадян та громадські об'єднання як складову сектору безпеки і оборони, як суб'єкт забезпечення оборони держави. Функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони визначаються законодавством України [5].

Як зазначає О. С. Лотюк, проблема розуміння функцій громадянського суспільства є надзвичайно складною. Під функціями громадянського суспільства, загалом, розуміють основні напрями та види цілеспрямованого легітимного впливу його інститутів і окремих членів на розвиток суспільства, формування внутрішньої та зовнішньої політики держави [6, с.75]. Це безпосеред-

ньо стосується також формування та реалізації державної політики у сфері оборони за участі громадянського суспільства.

Необхідно розрізнити функції держави і функції громадянського суспільства. Основні відмінності між функціями держави та громадянського суспільства полягають у тому, що держава здійснює свої функції в державних інтересах, а громадянське суспільство – в інтересах суспільства. Відмінності у функціях держави і громадянського суспільства не означають, що вони не перетинаються. До функцій держави належить також створення умов, необхідних для здійснення функцій громадянського суспільства. Але існує і зворотний зв'язок: суспільство має дбати про державу, про її силу й авторитет. Таким чином, існує певний базисний набір спільних функцій держави і громадянського суспільства, який, однак, може доповнюватися завдяки появі нових напрямів діяльності. Найбільш складні, багатоаспектні, глобальні соціальні проблеми детермінують виникнення спрямованих на їх вирішення функцій одночасно і держави, і громадянського суспільства, які можна назвати їх об'єднаними, універсальними функціями [6, с.97]. До таких об'єднаних, універсальних функцій держави і громадянського суспільства, на нашу думку, належить функція забезпечення оборони держави.

Громадянське суспільство у даному випадку, в умовах російської військової агресії, може і повинно надавати допомогу державі у здійсненні її функцій забезпечення оборони і одночасно контролювати (завдяки своїй базисній функції контролю за діяльністю органів публічної влади) здійснення відповідної функції державою, для забезпечення її максимальної ефективності [1, с. 283].

За результатами проведеного аналізу нормативно-правового регулювання взаємовідносин між громадянським суспільством та сектором безпеки і оборони, пропонуємо власну класифікацію функцій громадянського суспільства щодо забезпечення оборони, а саме: 1) загальні функції: контролю, інформаційна; 2) спеціальні функції: консультативно-дорадча, сприяння силам оборони, фінансово-матеріальної підтримки; 3) допоміжна функція: нормотворча.

Розглянемо деякі з цих функцій більш детально, зважаючи на сучасне реальне становище розвитку суспільних відносин у сфері оборони держави. Одним із головних завдань оборонної реформи є посилення демократичного цивільного контролю над силами оборони шляхом посилення зв'язку з Верховною Радою України і громадянським суспільством. Тобто, саме громадянське суспільство в процесі оборонної реформи, як прямо, так і опосередковано через вищий представницький орган за допомогою механізмів здійснення демократичного цивільного контролю, повинно відігравати важливу роль у формуванні управління сектором безпеки і оборони.

Водночас, розглядаючи функції громадянського суспільства як суб'єкта забезпечення оборони, необхідно зауважити, що частина законодавчих актів, які регулюють відносини у сфері оборони, містить правові норми, запроваджені ще на початку 90-х років минулого століття, які не відповідають сучасному стану суспільних відносин у сфері оборони. Так, наприклад, ч. 6 ст. 17 Закону України «Про оборону України» (1991 р.) містить положення: «Громадяни України в установленому законом порядку можуть створювати громадські організації для сприяння зміцненню оборони держави» [7]. Тобто свідо-

мий громадянин, патріот своєї держави, не має законного права сприяти зміцненню оборони держави. Це право можливо реалізувати лише через створення громадської організації.

Тільки з прийняттям Закону України «Про національну безпеку України» (ч. 1 ст. 12) до складових сектору безпеки і оборони України стали належати громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки [5].

На наш погляд, проблема добровільної участі суб'єктів громадянського суспільства у забезпеченні оборони держави потребує концептуального переосмислення та подальшого закріплення на законодавчому рівні питань діяльності громадянського суспільства як одного із суб'єктів забезпечення оборони, а саме щодо його взаємовідносин з органами державної влади у сфері оборони [2, с.75], надання безпосередньої допомоги силам оборони, участь у формуванні військових підрозділів територіальної оборони та ін.

Як показав досвід, громадянське суспільство може бути одним із головних суб'єктів забезпечення оборони, коли держава, її органи не виконують конституційної функції щодо забезпечення оборони, захисту її суверенітету й територіальної цілісності.

З початком російської збройної агресії у 2014 р. відбулися суттєві та швидкі зміни суспільних відносин у сфері оборони, у тому числі у взаємовідносинах сил оборони з громадянським суспільством. Громадянське суспільство активно залучилося до виконання оборонної функції, безпосередньої участі в захисті суверенітету, територіальної цілісності, відсічі збройної агресії проти української держави. Інститути громадянського суспільства зробили значний внесок у зміцнення оборони держави, підтримку військових частин, які були задіяні до проведення АТО/ООС на сході України. Український народ, громадянське суспільство почали надавати масову матеріальну та матеріально-технічну допомогу Збройним силам України та іншим військовим формуванням. З'явилась велика кількість волонтерських організацій, які надають усебічну допомогу силам оборони.

Особливу увагу необхідно звернути на надання безпосередньої допомоги, участь громадянського суспільства, громадян України у створенні добровольчих підрозділів для оборони держави, відсічі збройної агресії. Так, у 2014 р., з початком російської збройної агресії на Сході України, було створено 45 батальйонів територіальної оборони до складу яких добровільно входили громадяни України та іноземці. Відповідно до ч. 1 ст. 18 Закону України «Про оборону України», їх головними завданнями стали: захист державного суверенітету і незалежності держави; підтримання безпеки і правопорядку; забезпечення діяльності органів державного управління в регіонах; охорона стратегічно важливих об'єктів і комунікацій; боротьба з диверсійними та іншими незаконно створеними озброєними формуваннями; допомога в охороні державного кордону [7].

Також було створено інші військові, поліцейські та парамілітарні добровольчі формування, вступ до яких відбувався на добровільних засадах. За призначенням і підпорядкуванням вони поділялися на чотири групи: створені під керівництвом Міністерства оборони України - батальйони територіальної оборони; створені під керівництвом Міністерства внутрішніх справ - добровольчі формування Національної гвардії України та патрульної служби поліції

особливого призначення; незалежні від державних силових структур добровольчі формування. Їх внесок у вирішення військових завдань, які постали перед українською державою внаслідок російської військової агресії, є безперечним, однак не можна не визнати, що вони функціонували (а деякі з них, зокрема, Українська Добровольча Армія) продовжують функціонувати поза межами правового поля.

На нашу думку, така ситуація потребує законодавчого закріплення права на створення суб'єктами громадянського суспільства добровольчих підрозділів, відповідно до Конституції України та норм міжнародного права, які передбачають право на самооборону в разі збройної агресії.

Крім того, для врегулювання питання участі громадян у сприянні обороні держави пропонуємо внести зміни до ч. 6 ст. 17 Закону України «Про оборону України» і викласти її в такій редакції: «Громадяни України в установленому законом порядку можуть сприяти зміцненню оборони держави».

Таким чином, нині громадянське суспільство виступає суб'єктом який безпосередньо впливає на стан забезпечення оборони держави. Питання участі суб'єктів громадянського суспільства у забезпеченні оборони держави потребують концептуального переосмислення та подальшого закріплення на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Пашинський В. Й. Забезпечення оборони України: адміністративно-правові аспекти: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 408 с.
2. Пашинский В. И. Гражданское общество как субъект обеспечения обороны государства: современный опыт Украины. *Leges si Viata*. 2018. № 6/2. С. 71–76.
3. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.
5. Про Національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 року № 2469-VIII. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 20.10.2021).
6. Лотюк О. С. До проблеми розуміння функцій громадянського суспільства. *Право і громадянське суспільство*. 2013. № 2. С. 96–103.
7. Про оборону України: Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.